

Profesors P. ZĀLĪTE

MANI MEMUĀRI

I

- 1) JĒNA UN PĒTERPILS
- 2) 1905. GADA REVOLŪCIJA

1 9 3 5.

„Prof. Dr. phil. Zālītes izdevniecība“

Profesors P. ZĀLĪTE

MANI MEMUĀRI

I

- 1) JĒNA UN PĒTERPILS
- 2) 1905. GADA REVOLŪCIJA

1 9 3 5.

„Prof. Dr. phil. Zālītes izdevniecība“

3591 7-7

ARMIJAS SPIESTUVE.
Rīgā, Muižas ielā 1.

Priekšvārds.

Ar šo iesāku savus memuārus. Gribēju gan ar viņiem nobeigt savu darbību. Bet apstākļi spieda darbības plānu grozīt. Profesora Baloža un Hermīnes Zālītes (Minjonas) biogrāfiju vietā, kuŗas iznāks šā gada rudenī, sāku iespiest memuārus (atmiņu rakstus), kuŗu būs vesela gaŗa rinda, jo mana darbība ieskaŗas, izpauŗas un ir saaugusi ar piecdesmitgaŗu ilgu un ļoti svarīgu laikmetu mūsu tautas vēsturē, kur tauta izcīnīja neatkarību un nodibināja patstāvīgu nacionālu valsti. Pirmais atmiņu raksts sniedz mazu gabaliņu no manas dzīves (Jēna un Pēterpils), ierauj 1905. gada revolūcijas mutulī un spieŗ uz brītiņu aizmirst tieŗi sekot spraustai profesūrai. Turpmākie memuāri sniegs atmiņas par vecā Krodera 1905. gadā sasaukto un Romanova ielā 25 noturēto kongresu, kuŗa lēmumi tieŗi izsauca revolūciju (memuārs II), latvieŗu intelligences peticija (III), kuŗā caram tika prasīta satversmes sapulces sasaukŗana, lai tanī izŗķirtu to, kādai valsts iekārtai būt, tad tālāk atmiņu raksti vai par visiem izcilākīem rakstniekīem un citīem ievērojāmākīem darbiniekīem, kam paliekoŗs iespaids mūsu tautas dzīvē, kā, piemēram, Rainis un Aspāzija, Rainis un sociāldēmokrati, Rainis un Zālīte, prof. Balodis un Zālīte, Zālīte, Dr. Plates, «Mājas Viesis», «M. V. Mēneŗraksts» un «Dienas Lapa», Edvarts Veidenbaums un Zālīte, Poruks un Zālīte, Pumpurs, Augusts Deglavs, Sudrabu Edŗus u. t. t. u. t. t.

Bez tam Baloŗa darbi (īpaŗi «Nākotnes valsts»), mani darbi (īpaŗi filozofijas vēsture — vairāk sējumi u. d. c.).

I.

Jēna un Pēterpils.

Mana Jēnas doktora disertācija «Darstellung und Kritik der Kantischen Lehre von der Willensfreiheit mit einem geschichtlichen Rückblick auf das Freiheitsproblem»¹⁾ un Pēterpils universitāte.

Par studiju mērķi biju spraudis profesūru. Doktora disertāciju tāpēc gribēju sarakstīt tādu, kas Krievijā varētu tikt pieņemta. Pirmais temats, ko izvēlējos, bija «Gustava Teichmillera (Teichmüller) uzskats par sievietes garīgām spējām». Mani pie Teichmillera pievilka viņa doma, ka sieviete gara spēju ziņā līdzīga vīrietim, kādus uzskatus biju atradis Platona filozofijā, īpaši viņa «Valstī», «Dzīrēs», «Tīmajā». Studēju Teichmilleru, Platonu, Leibnicu. Teichmillera darbus izlasīju visus. Viņus man izgādāja mans studiju biedrs Teichmillers un iedeva viņa māte. Kad visi materiāli bija savākti, izstrādāti un disertācija gandrīz jau gatava, aizrakstīju filozofijas profesoram Kozlovam Pēterpili un lūdzu viņu man atbildēt, vai doktora disertācija «Gustava Teichmillera uzskati par sievietes garīgām spējām», ja viņa atbildstu visām prasībām, Krievijā kā doktora disertācija varētu tikt pieņemta? Kozlovs man atbildēja, ka viņš gan Teichmilleru cienot, bet Teichmillers Krievijā esot maz pazīstams, tāpēc, tā kā mans mērķis esot profesūra Krievijā, tad viņš man par Teichmilleru doktora disertāciju rakstīt nevarot ieteikt. Nu aprunājos ar Jēnas filozofu Rūdolfu Eikenu, rādīju viņam Kozlova atbildi, sarunājamies par

¹⁾ Kanta mācība un viņas kritika par gribas brīvību ar atskatu uz gribas brīvības problēmu.

Teichmilleru, Platōnu, Leibnicu u. c. Pēc šīs sarunas nolēmu, nevienam vairs neko neprasīt, bet pats izvēlēties filozofu un tēmu, ko tad arī darīju. Sarakstīju disertāciju par gribas brīvību Kanta filozofijā, iesniedzu fakultātei, kuŗa viņu atzina labu un pieņēma. Iespiešanai pietika ar disertācijas daļu par Kantu.

Kad 1898. gadā Rostokā tika iespiesta visa disertācija, gribēju reālizēt savu mērķi un braucu uz Helsinkiem. Pēterpili satikos ar filozofijas profesoru Aleksandru Ivānoviču Vvedenski. Sarunā viņš sacīja, ka manu doktora disertāciju izlasījis, viņš sagaidījis, ka es parādīšoties kādā Krievijas augstskolā un brīnījies, ka tas nenoticis. Par disertāciju Vvedenskis izsacījās ļoti atzinīgi.

Ja Jūs, profesora kungs, par viņu tik labi domājat, tad jau tas vēl var notikt. Patlaban Rostokā ir iespiesta visa mana disertācija. Jūs viņu agrāk lasījāt, nezinādami autora nolūku, bet tagad Jūs ļoti lūdzu, izlasiet vēl reiz manu doktora disertāciju un ja Jūs, to izlasījuši, variet sacīt, ka tas cilvēks, kas to sarakstījis, ir cienīgs uzsākt universitātes karjēru, palikt pie Pēterpils universitātes, un variet viņam to no sirds ieteikt, tad lūdzu man par to paziņot. A. Vvedenskis saņēma disertāciju un es, nebraucis vairs uz Somiju, atgriezos uz Rīgu. Gaidīju pukstošu sirdi, ko man atbildēs. Pēc dienām desmit saņēmu Vvedenska atbildi: «Izlasījis Jūsu doktora disertāciju, es esmu pārliecināts, ka fakultāte Jūs pielaidīs pie maģistra eksāmena, tāpēc pasteidzaties, nekavējaties braukt tūlīn uz Pēterpili un iesniedziet attiecīgu lūgumu». Braucu, zināms, tūlīn. Kad, nobraucis Pēterpili, piegāju pie fakultātes dekāna, kuŗš bija Ņikitins, Zinātņu akadēmijas viceprezidents, tad manīju, ka Vvedenskis viņu ar manu disertāciju un nodomu jau bija iepazīstinājis, Ņikitins bija ļoti laipns, sacīja, ka rīt, sestdien, būs fakultātes sēde un mana lieta tikšot labvēlīgi izšķirta, lai atnākot uz universitāti, kur saņemšot oficiālu atbildi. Nogāju. Pastāstīja, ka fa-

kultāte vienprātīgi mani pielaidusi pie maģistra eksāmena. A. I. Vvedenskis sacīja: «Nu tik pasteidzaties, nolieciēt eksāmenus un sāciēt lasīt!» «Sirsnīgi pateicos, bet eksāmenus likt un lasīt krievu valodā, to es vēl nevaru, jo es neprotu pietiekoši krieviski. Man tak ar' vēl būs jāraksta disertācija», sacīju. «Jūsu vācu valodā sarakstītā ir vismaz maģistra disertācijas cienīga. Pēc aizstāvēšanas, Jūs tūlīņ dabūsiēt doktora gradu, tādi gadījumi ir bijuši, pārtulkojiet viņu tik krieviski un iesniedziēt», tā Vvedenskis. «Vai tulkojot nevajadzēs kur papildināt, vai ko grozīt?» «Nē», atbild Vvedenskis. «Bet, ja Jūs, profesora kungs, un Fakultāte tā būtu ar mieru, tad es gan ļoti lūgtu man pirms eksāmena atļaut noklausīties visus filozofiskos priekšlasījumus, kuŗus es atrastu par vajadzīgiem, jo es gribētu būt labs profesors un Pēterpils ūniversitātei nedarīt kaunu». A. I. Vvedenskis un fakultāte tā bija ar mieru un sacīja, ka tas esot labi. Man izdeva karti, kuŗu uzrādot es varēju apmeklēt visus priekšlasījumus, kuŗus vien gribēju. Drēbes sacīja nolikt profesoru galā. Tā tas turpinājās vairāk gadus. Rīgā manus redaktora pienākumus pārmaiņus izpildīja Dr. phil. Kārlis Balodis un Dr. med. Gustavs Beldavs. Pēterpilī pa tam es klausījos lekcijas, sagatavojos uz eksāmeniem, disertācijas tulkošanu un aizstāvēšanu. Man šķita, ka nav jāsteidzas. 1905. gadā jau biju nolīcis visus filozofiskos priekšmetus un disertācija bija gatava un revolūcijai sākoties atrados Rīgā. Ģenerālgubernātors ģenerālleitnants grāfs Sologubs redaktorus pie sevis saaicinājis sacīja: «Ķeizars mani ir sūtījis, lai nomierinātu zemi, jūs esiet tās zemes sāls, sakiēt, kas man jādara, lai būtu miers. Izsakiet savas domas atsevišķi, grupveidīgi, ar mutēs vārdiem, vai rakstiski: Latviešu liberālās preses daļas pārstāvji: Arveds Berģs («Balt. Vēstn.»), G. Zemgals («Dienas Lapa»), J. Kalniņš («Balss»), P. Zālīte («Mājas Viesis», «M. V. Mēnešraksts») savus ieskatus un prasības gribēja izteikt kopējā rakstā.

Nāca soda ekspedīcijas. Es nebiju nekur iemaisīts. Nepiederēju ne pie vienas partijas. Nebaidījos. Paliku Rīgā. Mans uzdevums, rakstīt par agrārjautājumu, bija gatavs un bija kopējā redaktoru sēdē jau pieņemts. Pārējie redaktori savu uzdevumu vēl nebija veikuši un izklīda, baidīdamies no soda ekspedīcijām, es savu rakstu par agrārjautājumu papildināju un iesniedzu ģenerālgubernātoram. Saņēmu šādu atbildi:

Управляющий канцелярію
Временнаго Прибалтійскаго
Генераль-Губернатора
№ 565

23 февраля 1906 года.

Его Высокоблагородію
П. К. З а л я т у
Доктору философіи.

Милостивый Государь
Петръ Карловичъ.

Доставленная Вами Господину Временному Прибалтійскому Генераль-Губернатору, Генераль-Лейтенанту Сологубу записка „Причины волненій въ Прибалтійскомъ Краѣ“ разсмотрѣна Его Высокопревосходительствомъ, поручившимъ мнѣ выразить Вамъ благодарность за столь обязательное доставленіе настоящаго изслѣдованія и надежды, что при Вашемъ глубокомъ знаніи мѣстныхъ условій, Вы работаете также обстоятельно и другія стороны быта края и не оставите подѣлиться Вашими компетентными данными.

Сообщая объ изложенномъ, покорнѣйше прошу Васъ, Милостивый Государь, принять увѣреніе въ совершенномъ моемъ почтеніи.

Петръ Кошкинъ.

Mans raksts par nemieru cēloņiem uz ģenerālgubernātora rīkojumu tika iespiests gubernātas tipografijā un piesūtīts Baltijas gubernātoru padomēm. Iesūtīju ģenerālgubernātoram rakstus vēl par da-

ziem citiem jautājumiem. Man gribēja piešķirt ordeni, bet no tā atteicos, sacīdams, ka nestrādāju ordeņa pēc, bet dzimtenes labā. Šādos apstākļos, kur dzimtenē plosījās revolūcija, trakoja soda ekspedīcijas, kur es dzimtenei varēju labu darīt, izglābt vairākus no nāves, man bija jāpaliek Rīgā un es nedrīkstēju domāt par eksāmeniem. Bez tam arī uz Rīgu par mācības apgabala kūratoru bija atsūtīts D. M. Ļešins, ar kuŗu es Pēterpilī kopā biju licis māģistra eksāmenus, viņš vēsturē, es filozofijā. Gaidīdami ūniversitātē uz eksāmeniem mēs iepazināmies un iedraudzējāmies. Rīgā atnācis, kā kūrators, Ļešins sacīja, ka gribot ar mani kopā strādāt un piesolīja man Kurzemes skolu direktora vietu. Es atteicos. Kūrators lūkoja mani pierunāt un kad neuzņēmos, deva divi nedēļu laika apdomāšanai. Pēc šī laika notecēšanas, kad to negribēju un kūrators vēl lūkoja pierunāt, sacīju atvairīdamies, ka esmu liberāls, baroni man naidnieki, nez vai valdība mani apstiprinās. «Par to nebaidaties, man labi sakari ar galmu, neviens neko nezinās, kad Jūs jau būsiat apstiprināti, un kad kāds vietā, tad nevar tik viegli prom dabūt». «Negribu tomēr uzņemties administratīvu, kaut arī citādi man patīkamu, posteni. Gribu būt neatkarīgs, brīvs. Muižnieki, baroni un viņu kalpi mani tomēr drīz izēstu». Kad neuzņēmos, kūrators tomēr mani pierunāja izstrādāt tautskolas programmu, ko ar prieku darīju. Kūratora uzdevumā un vārdā sazinājos ar dažām personām, kuŗas kūratora vārdā uzaicināju pieņemt dažādas vietas. Skolu lietā es šai laikā varēju būt tautai palīdzīgs, valodas ziņā un latviešu vidusskolu atvēršanā. Ļešins man pateicās. Vēlāk Ļešina un Sologuba pateicība mani glāba pret baronu nodenuncējumiem Pēterpilī.

Kad biju jau nolīcis filozofiskos eksāmenus, pārtulkota bija doktora disertācija, gribēju beigt un aizstāvēt disertāciju, tad man, kā kroņa muižas arendātoram, bija darīšana zemkopības ministrijā, pie kņaza Vasilčikova. Baltijas domeņu valdes

priekšnieks kņazs Meščerskis ar zemkopības ministri Vasilčikovu jau bija manā lietā runājis. Varēja domāt, ka viss jau nokārtots. Bet, kad kņazam Vasilčikovam lietu izstāstīju, viņš mani uzklausījis nosacīja: «Jā, Jūs to gan pelnītu, bet es Jums atsacīšu, tagad un turpmāk tāpēc, ka Jūsu darbība Baltijā no vietējām varām atzīta par ļoti kaitīgu». — «Tādā gadījumā», atbildēju, «man atliek tikai iet, jo Jūs tak savām Baltijas augstākām varām vairāk ticēsiet nekā man, bet es tomēr ņemšos tiesību pierādīt, ka Jūs ar visām Baltijas vietējām varām maldaties». No zemkopības ministra aizgāju pie kāda profesora (N. O. Loska) un viņam izstāstīju gadījumu ar Vasilčikovu. «Tādā gadījumā», saka profesors, «Jums atliek tikai braukt uz Rīgu un no turienes provocēt izmeklēšanu, jo kāmēr Krievijā kāds nav pakārtis, vēl visu var darīt. Karams Jūs neesiet, tik glābjams. Man labi pazīstams kāds ģenerālgubernātors. Mēs Pēterpilī visu darīsim, lai Jūs glābtu. «Dariet Jūs Rīgā to pašu!» Aprunājos Pēterpilī arī vēl ar citiem profesoriem un braucu uz Rīgu. No Rīgas nosūtīju zemkopības ministram kņazam Vasilčikovam vēstuli, kurā rakstīju, ka visas Baltijas augstākās varas, kā domeņu valde, kūrators, pat ģenerālgubernātors man izsacījuši pateicību, pievedu viņu pateicības izsacījumus vārdu pa vārdam un noteikti prasīju izmeklēšanu. Vasilčikovs manu lūgumu bija ņēmis vērā un licis visu rūpīgi un stingri izmeklēt. Tas vilkās ilgi. Beidzot saņēmu no zemkopības ministra kņaza Vasilčikova vēstuli, kurā man ziņoja, ka pavēlējis telegrafiski domeņu valdei Bramberģes (Brandenburg) muižas torgus atcelt un nolēmis muižu atdot man bez torgiem uz renti. Kas zīmējoties uz incidentu viņa pieņemamā istabā, tad viņš uzskatot par savu pienākumu manā priekšā atvainoties, jo izmeklēšana pierādījusi, ka viņš maldījies. Es esot pavisam cita persona. Viss tas man tā bija apriebies, ka es visam gribēju atnest ar roku. Un tik tad, kad kaŗš uznāca un es it visu biju zaudējis, visa

iedzīve bija izpostīta, no Kurzemes izdzīts, iesnie-
dzu tautas apgaismošanas ministrim lūgumu, man
atļaut universitātē lasīt, aizrādīju, ka es Pēterpils
universitātē esmu nolīcis visus filozofiskos eksāme-
nus, disertācija gatava u. t. t. Pēc sazināšanās ar
universitāti man atbildēja, ka atļaujot man augst-
skolās lasīt, jo pie novilcināšanās neesot mana
vaina bijusi. Universitātē vienojamies, ka doktora
disertāciju aizstāvēšu pēc kara. Lasīt sāku Psi-
choneuroloģiskā institūtā. Tur lasīja vairāki mani
labi paziņas, kā Buduens de Kurtenē, Bechterevs,
Speranskis, Kovaļevskis u. c. Mani aicināja arī
citos institūtos lasīt, bet es to nedariju. Gaidīju
uz kara beigšanos un tad pēc disertācijas aizstāvē-
šanas gribēju lasīt universitātē. Pa tam tapa Lat-
vija un nodibinājās Latvijas universitāte. Mana
vieta bija tur. Par ko citu es vairs nevarēju un ne-
drikstēju ne domāt un arī vairs nedomāju.

APLIECĪBAS:

Helsingfors,

Merikatu 1. d. 15. Nov. 1920.

Sehr geehrter Herr Doktor!

Ihr geehrtes Schreiben ist von der «Historisch-philologischen Sektion» der Philosophischen Fakultät unserer Universität behandelt worden. Es ist nämlich nach der Organisation unserer Universität Sache der genannten «Sektion», philosophische Dissertationen zu beurteilen und auf Grund solcher die Doktorwürde zu erteilen...

Sie fordern noch mich persönlich dazu auf, Ihre Arbeit über die Kantische Lehre von der Willensfreiheit «einer eingehenden und gründlichen Prüfung zu unterwerfen» und mein Urteil darüber abzugeben, ob sie den an unserer Universität geltenden Forderungen für eine Doktordissertation entspricht. Nachdem ich Ihre Arbeit genau gelesen habe, kann ich

erklären, dass sie in der Tat meiner Auffassung nach diesen Anforderungen entspricht und dass, falls sie direkt zur Erlangung der Doktorwürde an unserer Universität geschrieben und eingereicht wäre die Sektion meiner Ueberzeugung nach sie gutgehiessen hätte.

Der Herr Dekan unserer Sektion hat den Wunsch ausgesprochen, dass ich Ihnen das Ergebnis der Behandlung der Frage in der Sektion mitteilen möchte. Ich bitte Sie mithin diesen Brief zugleich als amtliche Mitteilung von Seiten der Sektion zu betrachten.

Mit vorzüglicher Hochachtung und kollegialem Gruss.

Arvid Grotenfelt,
Professor der theoretischen Philosophie.

В Историко-филологический Факультет
Рижского Университета.

Имею честь удостоверить, что доктор философии П. К. Залит успешно выдержал испытания на степень магистра по всем философским предметам (истории философии, психологии, логике и гносеологии, метафизике, этике) в заседаниях Историко-филологического факультета Петроградского Университета.

Исследования П. К. Залита „Darstellung und Kritik der Kantischen Lehre von der Willensfreiheit mit einem geschichtlichen Rückblick auf das Freiheitsproblem“ могло бы быть принято в русском Университете, как диссертация на степень доктора.

Профессора
Петроградского Университета
Н. Лосский и И. И. Лапшин.

Apliecinājis Latvijas konsuls Pēterpilī,

12. oktōbrī 1921. g.

Uniwersytet Warszawski
Dziekan
Wydziału Filozoficznego
61/21.

12. V 1921.

An den Herrn Dekan der Philosophischen
Fakultät der Universität Riga.

Auf Ersuchen des Herrn Dr. phil. P. S à l i t s
bescheinige ich hiermit, dass der von der Je-
naer Universität erteilte philosophische Dok-
torgrad von der Philosophischen Fakultät der
Universität Warschau als mit einem hiesigen
Doktorgrad gleichwertig anerkannt wird.

Dekan
der Philosophischen Fakultät
par.: Prof. Stanislaw Szoler.

II.

1905. gada revolūcija.

Ģenerālgubernātors Sologubs un progresīvās preses daļas redaktori. — Prof. Dr. phil. P. Zālītes trīs iesniegumi: «Nemieru kustības cēloņi Baltijā». «Zemnieku zemes dārdzība Baltijas gubernās samērā ar zemes cenām Iekšskrievijas gubernās». «Amnestijas nepieciešamība». Ģenerālgubernātoras kancelejas direktors P. M. Koškins izbrīnījies, ka P. Zālite atbild ar savu galvu par pie Drustu baznīcas nošautā širona un divu citu nošauto nevainību. Kas vēstures attīstības rīteniem ķeras spieķos — tiek sadragāts. 1905. gada revolūcijas laikā Jēkabmuižas arendātoru Pēteri Zālīti nodod kara tiesai. Baltijas ģenerālgubernātors sūta par revolūcijas cēloņiem, agrār- un politiskiem apstākļiem orientēties pie Dr. phil. P. Zālītes. — Dr. phil. P. Zālītes sadursme ar Kurzemes gubernātoru Kņazevu. — Kūrators uz Dr. phil. P. Zālītes lūgumu izglābj Liepājas skolotāju Stūrīti, kuru gubernātors Kņazevs bija izraidījis un atcēlis no skolotāja amata. — Dr. phil. P. Zālītes sadursme ar Baltijas ģenerālgubernātoru Melleru-Sakomeļsku.

1905. g. beigās ģenerālgubernātors Sologubs pie sevis saaicināja vietējos latviešu, krievu un vācu avīžu redaktorus un vēlējās, lai redaktori par Baltijas apstākļiem izsacītu savas domas — visi kopēji vai atsevišķi, ar rakstu vai ar mutes vārdiem. No visu kopējā iesnieguma, saprotams, nekas nevarēja iznākt, jo vācu un latviešu ieskati, izņemot tik pāra latviešu redaktorus, Fr. Veinbergi un A. Niedru, taču pilnīgi šķīrās un nekādi nevarēja tikt savienoti kopējā rakstā.

Progresīvākās preses daļas redaktori, «Baltijas Vēstneša» — Arveds Berģs, «Balss» — J. Kalniņš, «Dienas Lapas» — Gustavs Zemgals, «Mājas Viesa» un «Mājas Viesa Mēnešraksta» — Pēteris Zālite — vienojās: iesniegt ģenerālgubernātoram kopēju rakstu, lai valdība redzētu, ka vismaz principa jautājumos nemieru cēloņu un reformu ievērojamāko

un izplatītāko avīžu redaktori vienisprātis. Noturēja vairāk sapulces «Baltijas Vēstneša» un «Balss» redakciju telpās (tagadējā Kalpaka bulvārī 1). Pirmā sapulcē izdalīja darbus: Arvedam Bergam un Gustavam Zemgaļam uzdeva kopēji izstrādāt tieslietu reformu projektu, J. Kalniņam, kā paidīgōgam, apskatīt skolu jautājumu un Dr. phil. Pēterim Zālītim — agrārjautājumu. Nākošā sēdē izrādījās, ka Gustavs Zemgals ar Arvedu Bergu savu uzdevumu vēl nebija veikuši, J. Kalniņa izstrādājumu par skolu jautājumu kā nepilnīgu atraidīja un J. Kalniņam uzdeva to vēl pārstrādāt. P. Zālīte nolasīja savu izstrādājumu par agrārapsūkļiem un nepieciešamām agrārreformām. Viņu vienprātīgi pieņēma. Bet no kopēja iesnieguma nekas neiznāca, jo iesākās žurnālistu un redaktoru izklišana. Aiz bailēm no soda ekspedīcijām. Ko nu bija darīt? — Runāja, ka ģenerālgubernātoram Sologubam jau iesniegti latviešiem nelabvēlīgā garā sarakstīti raksti, kuŗos nepareizi iztēloti Baltijas apstākļi, nepatiesā gaismā nostādīta mūsu bargi piemeklētā latviešu tauta. Vai te vēl varēja ilgāki klusu ciest? Ja to citi nedarīja un darīts nekas netika, domāju, ka neatliek nekas cits, ka jādara man. Pārstrādāju un stipri papildināju manu redaktoru sapulcē atzīto un pieņemto izstrādājumu par Baltijas agrārapsūkļiem un iesniedzu to 1906. gada sākumā Baltijas ģenerālgubernātoram Sologubam. Arī Pēterpilī grāfam Vitem (Witte). Iesnieguma virsraksts bija:

„Причины волненій въ Прибалтійскомъ краѣ“.

«Nemieru kustības saknes Baltijas guberņās», tā skanēja šī iesnieguma ievads, «meklējamas agrārjautājuma nepareizā izšķiršanā un vietējo iedzīvotāju — latviešu un igauņu beztiesīguma stāvokli. No 1866. gadā izvēstām pašvaldībām atlikušās tikai atmiņas. Par zemnieku lietu komisāriem un policijas ierēdņiem pa lielākai daļai iecēla no muižnieku kārtas, protams, strādāja savas kārtas labā. Pārējos ierēdņus iecēla no Iekškie-

vijas gubernām; vietējie apstākļi un iedzīvotāju vajadzības tiem bija pilnīgi nepazīstami. Arī baznīca vienmēr ir izpildījusi politiska ieroča lomu vietējās vācu muižniecības rokās, jo no patroniebaroniem ievēlētie mācītāji arī strādāja savu ievēlētāju interešu labā».

Pēc mana raksta «Nemieru cēloņi» iesniegšanas nu arī fon Tobiens ģenerālgubernātoram iesniedza savu «Die Agrarverfassung des livländischen Festlandes», kurā Baltijas agrārapstākļi bija iztēloti par daudz rožainā gaismā un Baltijas vācu lielkungi nostādīti vai par lielākiem cilvēces un latviešu labdariem. Zemi šie humānie vīri Baltijā pārdevuši lēti u. t. t., kas viss ar skaitļu palīdzību bija veikli raudzīts pierādīt. Agrārapstākļu labs nepazinējs, izlasījis Tobiena rakstu, tiešām varēja iedomāties, ka Tobienam taisnība, un ka ir gan tie Baltijas vācu baroni labi kungi. Latviešu preses vairākums, zināms, izsacījās pret Tobienu, bet, diemžēl, pierādīt īsti neviena avīze nevarēja, kur Tobiens maldījies. Zinātnisku pierādījumu vietā pietika ar neticīgu galvas pakratīšanu. Nepazīna pietiekoši laikam visu avotu, jo citādi būtu redzēts, kā Tobiens izveicīgi salīdzina nesalīdzināmas, vai pie salīdzināšanas izlaiž neizlaižamas lietas. Neapstrīdams fakts ir, ka Iekšķrievijā zemniekus atsvabinot zemnieki savu zemi pirka par 27 rbļ. un Baltijas blakus gubernās par 22 rbļ. desetinu. Baltijas zemes caurmēra cenas pēc paša Tobiena 68 rbļ. 75 kap. un pēdējā laikā pat 91 rbļ. par desetinu. Tā tad Baltijas zemnieki, pateicoties «brīviem salīgumiem», par savu pirktu zemi maksājuši trīs resp. četrreiz vairāk nekā Iekšķrievijas zemnieki līdzīgos apstākļos. Tobiena Baltijas humānie lielpašnieki, citiem vārdiem, par pārdoto zemi pratuši izveicīgi izsist četrkārt augstāku cenu nekā Iekšķrievijas lielgruntnieki dabūjuši par savējo. Šo patiesību pierādīju savā otrā Baltijas

ģenerālgubernātoram iesniegtā rakstā «Piezīmes pie Tobiena brošūras «Die Agrarverfassung des livländischen Festlandes».

Amnestijas nepieciešamība.

Baltijas guberņu nemieru kustības cēloņi, kā jau to pierādīju savā rakstā „Причины волнений в Прибалтійскомъ краѣ,“ kuŗu iesniedzu bijušam Baltijas ģenerālgubernātoram ģenerālleitnantam Sologubam, meklējami tanī apstākļi, ka šinīs guberņās ir pavisam nepareizā kārtā izšķirts vietējais agrārjautājums un vietējie iedzimtjie iedzīvotāji — latvieši un igauņi nostādīti pilnīgi beztiesības stāvokļi. Miers un labklājība šinīs guberņās aiz tā iemesla var tikt nodibināti ne ar zobenu un uguni, bet vienīgi ar pamatīgām reformām un nepieciešamo taisnības un patiesības principa izvešanu.

Ikdienišķs cilvēks paradīs uzskatīt valdību kā Dieva vietniecību zemes virsū, kā Dieva likumu izpildītāju un taisnības principu izvedēju šai . «bēdu lejā». Bet tagad tauta katru dienu savām acīm noraugās, ka no valdības sūtītās soda ekspedīcijas netur vis taisnas tiesas, bet izlieto varu un varmācības pie gluži nevainīgiem cilvēkiem.

Latvieši un igauņi pēc savas dabas un rakstura ir stingri individuālisti, kas izskaidrojams ar viņu vēsturisko pagātņi, t. i. ar viņu dzīvi ne sādžās, bet atsevišķās mājās. Latvietis ir paradīs strādāt pats priekš sevis, izlietojot pats savu pūliņu augļus (atsevišķi) viens, bet tad arī ir gatavs ciest par visām neizdevībām un ciest visus likteņa spērienus tikai viens pats. Tāpēc latvietim kā individuālistam ir pilnīgi nesaprotama solidāriskā (kopējā) atbildība un viņam izliekas pavisam netaisni un ērnoti, ka par vienas atsevišķas personas noziegumu dara atbildīgu visu pagastu.

«Mums nav vairs valdības», — teica man vienudien kāds vecītis — lauku strādnieks. — «Ko jūs ar to gribat teikt? — Paņēmis un atšķīris bībeli,

viņš man nu norāda uz 5. Mozus gr. 24. nod. 16. p., teikdams: «Lasiet! Tur Dievs jau Mozus laikos pavēlējis, ka: «tiem tēviem nebūs nokautiem tapt to dēlu dēļ un dēliem nebūs tapt nokautiem tēvu dēļ, bet ikvienam būs tapt nokautam savu grēku dēļ». To izpildīja arī jūdu ķēniņi, piem., Amacijs, kuŗš nonāvēja gan savus vergus, kuŗi bija nogalinājuši ķēniņu, viņa tēvu, «bet to slepkavu bērņus viņš nenokāva, itin kā ir rakstīts Mozus bauslības grāmatā, kur tas Kungs pavēlējis, sacīdams: «tēviem nebūs mirt par bērņiem, un bērņiem nebūs mirt par tēviem, bet lai ikviens mirst savu pašu grēku dēļ». Sk. 2. Ķēn. gr. 14., 6.; 2. Laika gr. 25., 4.; Jeremijas 31., 30.; Eciķiela 18., 20.). Bet vai mūsu valdība šobrīd tā rikojas?»

Ja pagasta robežās notiek kāds nebūt noziegums, tad tiek sodīta ar naudas sodu visa pagasta sabiedrība, vai arī tiek sasaukti visi pagasta iedzīvotāji no 15 līdz 60 gadiem un no viņiem nu pieprasa, lai izdod noziedzņiekus. Ja tādus neviens nevar uzdot, soda eķspedīcijas uz ātru roku izsauc no pūļa dažas personas un tās nošauj, kā tas, piemēram, notika Drustu pagastā (Cēsu apriņķī), kur, pēc vietējās sabiedrības pārliecības, nošauti pavisam nevainīgi cilvēki, piem., vietējais skolotājs šīrons, viena no pagasta viscienījamākām personām, un kāds saimnieks ar savu dēlu. Tāda rīcība iznīcina ļaužu acīs katru cienību pret valdību, izdeldē tautā katru patiesības un kārtības sajūtu. Pazaudējis katru ticību uz valdību, dažs labs līdz tam gluži godīgs un dievbijīgs laukstrādņieks pārvēršas par asinskāriģu zvēru, kuŗam vairs nav svēts itneķas pasaulē. Pie tam zvēriska paliek netīķvien tauta, bet arī — kaŗaspēķs.

Vienīģais līdzekļis kā panāķt zemē mieru ir: 1) a m n e s t i j a, 2) atsevišķu pagastu sabiedrību pilnīģa apbruņotas paŗaizsardzības tiesība.

Ne ar uģuni un zobenu rokā, bet ar amnestiju, paŗapsardzības ievēšanu pagastu sabiedrībās un radikālām reformām drizā laikā var tīķt ievests

miers un panākta labklājība, kā visa tikmēr neredzēsim, kamēr noziegumu iznīcinās — caur uguni un zobenu». —

Kad pienāca ziņa, ka pie Drustu baznīcas nošauti skolotājs Širons, kāds saimnieks ar savu dēlu, tad tūlīt iesniedzu ģenerālgubernātoram pēdējo rakstu «Amnestijas nepieciešamība».

Ģenerālgubernātoras kancelejas direktors P. Košķins par tādu pārdrošību bija gluži izbrīnījies un plecus raustīdams sacīja: «Kā jūs tā ko uzdrošinājaties iesniegt?» Atbildēja: «Ģenerālgubernātors atnākdams sacīja, ka viņa durvis mums, redaktoriem, vienmēr būšot atvērtas, lai mēs viņam droši un pēc labākās apziņas un pārliecības sakot, kā iespējams zemē atkal nodibināt mieru un kārtību. Par iesnieguma pareizību un patiesību atbildu ar savu galvu». Par tādu atbildi iekšlietu ministra padomes loceklis, slepenpadomnieks P. Košķins acīm redzot bija ļoti pārsteigts. «Jā, lieku ķīlā savu galvu», aiziedams nosaku.

Nezin, kas būtu noticis, ja pēc dažiem mēnešiem nebūtu atrasts un apcietināts īstais pie Drustu baznīcas nošautā uradņika slepkava.

Šim gadījumam jāpateicas, ka man vēlāk bija iespējams izglābt veselu rindu politisko, to starpā arī Jāni Goldmani, J. Brūmeli, Brēmeri un v. d. c.

Soda ekspedīcijas rikojās šausmīgi un drausmīgi. Nevien pie Drustu baznīcas. Tika nošauti daudzi gluži nevainīgi. Tā Madlienā nošāva Šiliņu, plašā apkārtnē pazīstamu goda vīru. Kādu nakti viņam pieprasa, lai saka, kur viņa meita Klāra Šiliņa. Atbild, ka nezina un kad tūcināts viņš to pašu apgalvo, tad soda ekspedīcijas vadonis, kāds fon Kavars, pavēl iet viņiem līdz, un kad Šiliņš to dara, tad viņu ejot nošauj. Šiliņam bija divi dēli un divas meitas. Meklētā Klāra gadus 17 veca, jaunākā Zelma vēl bērns. Jaunākais dēls Oskars apmeklēja Jelgavā reālskolu. Vecākā dēla nepazīnu. Ģimēni policija sāka visādi vajāt. Mani lūdza, lai es viņu lūkoju aizsargāt. Es griezpos pie ģenerālgubernātoras

dēļ palīdzības. Ģenerālgubernātors izdeva aizsardzību visai nošautā ģimenei. Oskars dabūja velosipeda atļauju, ko Jelgavas policija viņam bija liegusi. Klāra, dabūjusi aizsardzības grāmatu, ar pilnu čemodānu proklamāciju priekš aizbraukšanas uz Madlienu bija apmetusies Elizabetes ielā kādā viesnīcā. Naktī viesnīcā notika kratīšana. Klāra uzrāda izdoto ģenerālgubernātora aizsardzību. Klāra un viņas čemodāni paliek neaizkarti. Bet istabiņā kopā ar viņu ir kāds vīrietis, vārdā Jakovičs. Tas tiek izkratīts un viņam jāuzrāda pase. Izrādās, ka tā ir neīsta. Jakovičs ir Klāras līgavainis. Viņš un Klāra izrādās par karstiem revolūcionāriem. Nevainīgi nonāvētā šiliņa aizstāvēšana man sagādāja ļoti daudz nepatīkšanu. P. M. Koškins mani aicina pie sevis un pretim nākdams pa gabalu saka: «Pēter Karlovič, Jūs sacījāt, ka viņa (Klāra) ir godīga sieviete, bet viņa ar «žuliku» apkārt dauzās». Redzēju, ka esmu iekritis un lūkoju griezt par labu, ko var, sacīju, ka slikti jau nu ir, ka viņam neīsta pase. Bet apstākļi ir tiešām briesmīgi, ka spiež cilvēkus, kas pat nav neko noziegušies, lai glābtu savu dzīvību, izdarīt nelikumības. Jakovičs ir kāda saimnieka dēls, viņš ar Klāru, ko es gan nezinu, būs saderinājušies un abi godīgi revolūcionāri, kaitīgi tik muižniekiem, bet ne latviešiem un valstij. Es esmu ar mieru Klāru ņemt Jēkabmuižā, lai viņa tur būtu zem manām acīm. Koškins tam neko neiebilda pretim. Jakovičs par dzīvošanu uz cita pases tika nodots tiesai. Uz Jēkabmuižu aizgāja Klāra, viņas māte un jaunākā māsiņa Zelma, kuŗa Jēkabmuižā tika saukta par Caciņu. Aizgāja Klārai līdz arī viņas līgavainis Jakovičs. Jēkabmuižā viņi salaulājās. Par dzīvošanu uz cita vārdu viņš dabūja drusku sēdēt. Arī Klāra iepazinās ar cietumu. Kādu dienu Koškins mani aicina pie sevis un saka: «Ko domājiet, Klāra parakstījusi sešpadsmit nāves spriedumus». «Tas nevar būt. Es tam neticu», noteikti nosaku. «Man ar tas izliekas neticāmi,

tāds mazs nieka skuķis, bet tā tiek stāstīts», atbild Košķins. Klārai neko lielu neizdarija. Bija nepatīkami spert pret viņu un viņas vīru kādus nopietnākus soļus. Bija, lūk, izdots aizsardzības raksts. Oskars nomira. Viņš bija slimīgs un sirga ar diloni. Ģimene pārgāja uz Krieviju. Vecākais dēls tur jau bija. Klāra ar savu māti un vīru ir Sibīrijā. Zelma ir atgriezusies uz Latviju, apprecējusies ar kādu dārznieku un dzīvo Rīgā. Madlienā viņa dabūjusi gabaliņu zemes. Vecākais brālis, kas ir Krievijā, ir komūnists. Fakts tomēr ir un paliek, ka vecais Šiliņš ir ticis nošauts nevainīgs un arī nav zinājis, kur Klāra atrodas. Pēc gadījuma ar Šiliņiem biju dziļi ierauts revolūcijas mūtuļos. Bija jāuzvar vai jāiet bojā. Ar prieku ciņu turpināju. Izglābu vairākas cilvēku dzīvības, aizkavēju māju nodedzināšanas kā, piem., Klāras un Paula Kalniņa Vanču mājas. Biju pārliecināts, ka vēstures rats negriezīsies atpakaļ.

Kas vēstures attīstības riteņiem ķeras spieķos — tiek sadragāts.

Ir mūžīga patiesība, ka nekas nestāv uz vietas, bet viss pārveidojas. Viss mūžīgi tek. Ar tādiem, tik šausmīgiem, noziedzīgiem līdzekļiem, kādi pie Drustu baznīcas izlietoti, nav iespējams nekādu revolūciju apspiest, kā to bija iedomājusies reakcionārā krievu valdība ar Baltijas baroniem. Mieru varēja panākt tik iznīcinot nemiera cēloņus. Revolūcijas vietā, kas ir reakcija pret nodarītu netaisnību, nevar rasties miers, ziedojot vainīgā vietā duci nevainīgu Kalniņu. Sargies otrā cilvēkā ieraudzīt vainu, ja tu pats esi vainīgs. Jo sliktāki, ja kāda tauta, kas pati pie visa vainīga, iedomājas, ka viņas apspiestie, izmantotie visur vainīgi. Vācieši priekš 1905. gada revolūcijas vēl nebija nākuši pie atziņas, ka viņiem radikāli jāmaina sava politika un līdz ar to arī pašiem jātop citādiem. Ar aklību sisti, viņi sauca pēc kazākiem, čerkesiem. Vācieši

bija piemirsuši, ka pasaulē valda vēl kāda augstāka izlīdzinoša vara. Vāciešu grēku un latviešu moku un pacietības mēri bija pilni. «Kam, Dieviņi, tā darīji, citam labi, citam slikti? Neliec vaļas bagātiem, mīt nabagu kājiņām!» Tā latvis, kam taisnības sajūta dvēselē dziļi mita, uz Dievu sauca. Un tagad?

«Gaŗām gāju moku muižu,
Nedzird vaira mocijot.
Vai pietrūka moku ļaužu,
Vai ar' pašu mocītāju?»

Bet 1905. gadā, soda ekspedīcijām trakojot, vai pati elle bija atdarījusi savu rīkli. Vai tam latvietim, kas uzdrošinājās pārstāt taisnību un vajātos!

Kad 1905. gada revolūcijas laikā šur tur dienā redzēja streikotājus ejam no muižas uz muižu, naktīs drīz te vienā vietā, te otrā vietā redzēja debesis sārtojamies, kas apstākļu pazinējam liecināja, ka atkal aizdedzināts muižā kāds šķūnis vai kāda cita ēka. Tas likās vēstam, ka viss tas ir tik lielāku notikumu priekšvēstnesis.

Kādā dienā, kad biju muižā, un muižā es biju katru nedēļu vismaz reiz, pie manis pienāk pārvaldnieks (muižkungs) ar naktsvaktnieku un saka, ka esot nedroši, viņiem vajadzētu ieroču, notiekot uzbrukumi, zādzības, aplaupīšanas, naudas izspiešanas, bagātajam Daukšas tēvam pavēlēts naudu nolikt tur un tur un kad tas nedarīts, uzbrukts, sašautas verandai visas rūtis, pats Daukša bijis paslēpies pagrabā; kādā rītā uzbrukts arī šleieram (slepens krodziņš pāri Svētes upei, apm. ¼ kilometra no muižas). «Vai tik traki ir? Es neredzu iemesla, kāpēc lai muižai un muižas ļaudīm uzbruktu». «Man bailes vaktēt», atbild vaktnieks, «ja nav plintes vai revolvera». Arī pārvaldnieks sakās jūtoties visai neērti. «Labi, jūs tos dabūsi, tikai apsoties man nelietot ieročus nelietīgi». Viņi nozvērējās tā darīt. Es, kā muižas policijas pārstāvis, izrakstiju ieroču izdošanai attiecīgas atļaujas: vienam plinti, otram revolveri. «Griezaties ar tām

Jelgavā pie aprīņa priekšnieka barona Rādena». «Jūs paši, kā muižas policijas priekšnieks, to variet atļaut», saka pārvaldnieks. «Ir kara stāvoklis. Man ir savi iemesli, kāpēc to tā daru. Tāpēc dariet, kā liek. Redzēsim, kas būs». Pēc tam muižā nogājis tūliņ vaicāju: «Kur atļautie ieroči?» «Nav, atbild. «Kāpēc nav?» «Rādens neatļāva, vajaga vēl apliecības no zemnieku lietu komisāra barona Heikinga Dobelē». «Nekādas apliecības no barona Heikinga nevajaga, barons Rādens uz manas liecības pamata to bez griešanās pie Heikinga varēja atļaut, bet viņš neuzticas un, domāju, nekādas ieroču atļaujas nedos. Muižnieku acīs latvieši ir revolūcionāri, kuŗus, kā tādus, pārmācīt var tikai čerkesi un kazakī. Nagaikas mums dos, ne ieročus, ar ko aizstāvēties. Uz Rīgu braukdams es tomēr pieiešu pie barona Rādena un parunāšu ar viņu: kāpēc viņš neatļāva». Jelgavā aprīņa priekšniekam baronam Rādenam jautāju: kāpēc nav dota atļauja. «Ir stingri priekšraksti, zemē nemieri, streiki, notiek zādzības, dedzināšanas, laupīšanas, neliek mierā baznīcas, aizkar mācītājus, bet Jums jau tā ir tik formalitāte, lai aizbrauc kāds pie barona Heikinga un viss būs kārtībā». «Es ar' domāju, ka tā var būt tikai formalitāte, bet kad tas nu tā, tad kāpēc maniēm ļaudīm mērot nevajadzīgo ceļu līdz Dobelei, vai Jūs, barona Rādena kungs, nebūtu tik laipns ar baronu Heikingu sazināties, Jums tak ir viegli to izdarīt, lūdzu, ļoti lūdzu, esiet tik laipns!» «Jā, pienāciet pēc nedēļas, viss būs izdarīts». Pēc nedēļas barons Rādens solījumu bija piemirsis, aizbildinājās ar revolūciju, kuŗas dēļ viņam esot daudz darba, bet pēc nedēļas droši vien viss būšot nokārtots. Pēc nedēļas nosacītā laikā atkal biju klāt. «Lūdzu, barona Rādena kungs, apsolutās ieroču atļaujas!» Barons izliekas būt ļoti pārsteigts un izbrīnījies, pieliek pirkstus pie pieres, pakasa galvu un to darīdams, brīnīdamies, nosaka: «Kā es to varēju aizmirst, kā varēju aizmirst! Pēc nedēļas būs viss izdarīts!» «Būšu klāt, barona kungs,

uz redzēšanos!» Pēc nedēļas biju klāt, bet nekas nebija izdarīts. Bija jādzird vecā dziesma par aizmiršanos. Sākumā par tādu barona izturēšanos sašutu, bet tad apņēmos savaldīties, radās arī zināma interese, gribēju arī redzēt, kas notiks, vai reiz nebeigsies kungu tautas barona nerrošanās ar latvieti, kuŗa tautas pacietību viņi jau tik daudz gadu simtenus, visvisādā veidā tautu izmantodami un apspiezdami, ir dragājuši. Pacietība nu sadragāta, zudusi. Latvieši mostas, redzīgi top. Važas no sevis projām sviež. Temida (Taisnības dieve) ar svariem un šķēpu rokās vienā svaru kausā pacietību liek, otrā viņiem nodarīto noziedzības smagumu, kuŗš zemē krisdams otru augstu gaisā ceļ. Arī manai pacietībai ar baronu Rādeni bija beigas. Pēc divu mēnešu nerrošanās un apsmiekla man pacietība galīgi zuda. Lai notiek, kas notikdams, šai komēdijai un āzēšanai nu reiz jādara gals. Un kad barons Rādens viņu vēl mēģināja turpināt, es savaldīdamies mierīgi sacīju: «Barona Rādena kungs, nu būs diezgan, pārāk ilgi es jau mierīgi esmu lāvies no Jums pie deguna vazāties, reizes desmit vai divpadesmit Jūs, barona Rādena kungs, man esiet solījuši izdot ieroču atļaujas un tik pat reiz lauzuši solījumu. Pēdējo reiz es Jūs lūdzu, barona Rādena kungs, man izdot ieroču atļaujas, dodiet noteiktu atbildi un izsniedziet vēl šodien ieroču atļauju vai arī nedodiet un atbildiet ar nē». Barons Rādens nu mani no galvas līdz kājām, it kā no augšienes nicinoši un dusmīgu skatu uzlūkodams, pašapzinīgi un lepni saka: «Nē. Kur ģenerālgubernātors iesācis tautu atbruņot, tur es vis neiešu tautu apbruņot». «Tā nu vismaz reiz ir atklāta un skaidra atbilde. Viņu es jau sen zināju un sagaidīju, ka viņa tāda būs. Krona Jēkabmuižas arendātors tagad būs tikpat atklāts un noteikts, kā barona Rādena kungs. Es tagad eju pie ģenerālgubernātora kunga par Jums, Jelgavas apriņķa priekšnieku, barona Rādena kungs, sūdzēties un dzirdiet, es Jūs, barona Rādena

kungs, piespiedišu man izdot ieročus. Jēkabmuižas arendātors būs stiprāks, nekā Jūs, tāpēc, ka taisnība ir viņa pusē. Ar Dievu! Es eju Jūs sūdzēt». Uz pustrepēm jau Rādens man nāk pretī. Arī es griežos apkārt un kāpju lejā. Tad tā Tu, barona lielskungs, gribēji izdarīties, gribēji jau iepriekš Kurzemes ģenerālgubernātoru pret mani iespaidot un sagumdīt! Bet pag', ir tak vēl Baltijas ģenerālgubernātors! Tas augstāks, nav vācu barons, bet krievs. Brauc mierīgi uz Rīgu, izņem tur ieroču atļaujas, brauc rīt atpakaļ uz Jelgavu un lūko tur panākt, ko baronam Rādenam sacīji. Rīgā nobraucis tūliņ griezos pie Baltijas ģenerālgubernātorā. Sacīja, ka tūliņ dabūšot atļauju, lai ejot pie gubernātorā, tas izdošot. Eju. Gubernātors: «Kādus ieročus vēlaties?» Redzu, ka Zvegincovs jau iepazīstināts, ko man vajaga. Atbildu: «Kūratora kungs man uzdevis sastādīt tautskolas programmu. Man jābraukā pa skolām, drošības dēļ šajos nemiera laikos vajaga laba brauniņa un labas plintes». «Tik vien?» jautā gubernātors. «Pietiks», atbildu. Saņēmu tūliņ atļauju. Apbruņojies ar atļaujām, otrā dienā braucu uz Jelgavu un tūliņ gāju pie Kurzemes ģenerālgubernātorā Bekmaņa. Izstāstīju viņam sīki visu notikumu ar baronu Rādeni, kā viņš mani nerrojis, kā, mani nicinoši uzskatīdams, sacījis, ka kur ģenerālgubernātors iesācis tautu apbruņot, viņš vis neiešot tautu apbruņot, izstāstīju arī to, ko es Rādenam uz to atbildēju. Visu izstāstījis, izvilku no kabatas atļaujas un tās ģenerālgubernātoram rādīdams, saku: «Ģenerālgubernātorā kungs, man ieroču atļaujas ir, bet ievērojot Jelgavas apriņķa priekšnieka, barona Rādena kunga neiespējamo izturēšanos pret mani, es esmu pārliecināts, ka ģenerālgubernātorā kungs man dos gandarījumu un pavēlēs viņam man izdot lūgto ieroču atļauju». «Jā, es Jums tādu gandarījumu dodu. Ejiet pie apriņķa priekšnieka, viņš atļauju izdos». Kad nogāju, tad barons Rādena kungs, acis uz augšu nepacēlis, man ieroču atļauju izsniedza.

1905. gada revolūcijas laikā Jēkabmuižas arendātoru Pēteri Zālīti nodod kara tiesai.

Revolūcija turpinās. Viņas apspiešanai vēl arvien tika sūtīti kazaki, čerkesi. Soda ekspedīcijas daudzus nošauj. Daudzi latvieši atstāj dzimteni un bēg uz ārzemēm. Jelgavas apriņķa priekšnieks barons Rādens, barons Crothūss iedomājušies, ka Jēkabmuižas arendātors P. Zālīte revolūcionējojot visu Jelgavas apgabalu, jo kā gan citādi lai izskaidrojot to, ka Jēkabmuižā viss esot mierīgi, strādnieki nestreikojot, kamēr apkārtējās muižās streikojot, tiekot dedzinātas ēkas u. t. t. Kādā svētdienā nu, lai «nomierinātu» Jēkabmuižu, sajāj no 5 km atstatās grāfa Medema Zaļās muižas 30—40 kazaku. Es apskatīju laukus kādu kilometru no muižas. Aizsies atskrien muižas kungs un izbijies saka, lai tūliņ ātri nākot uz muižu, jo muiža esot pilna kazaku, muižas zirgi izdzīti no staļļa, tanī ievietoti kazaku zirgi un tā kā stallī nav varēts visus kazaku zirgus salikt, tad viena daļa novietota šķūnī, kur, lai zirgiem būtu labāka stāvēšana, pa zemi izklāstīts siens, kas šķūņa vienā galā bija sakrāuts. Kazaku virsnieki prasot pusdienas un zirgiem auzas, visu par brīvu. Sacīju muižkungam, lai iet vien atpakaļ un saka, ka iešu, tiklīdz būšu apskatījis laukus. Kad noeju muižā, redzu, ka viss izvandīts un lielākā nekārtībā. Mani zirgi izlaisti no staļļa. Šķūnī ievestais siens izklaidēts pa zemi. Šķūnī savestie zirgi viņu samīdījuši. Vaicāju: kur priekšnieks? Valdījos, lai visu to redzot varētu būt mierīgs. Sacīju kazaku priekšniekam, ka muižā viss ir mierīgi un ka man viņu — kazaku — apsardzības nav vajadzīgs. Viņu apmešanās Jēkabmuižā varētu radīt tik nemieru un tā kā es dzīvoju Rīgā un ne muižā, tad es nevaru ne kazakiem dot pārtiku, ne viņu zirgiem barību. Nav arī viņiem muižā telpu. Ir kroņa muiža, ēkas vecas, šauras. Man ir 100 slaucamas govīs, kūts kā piebāzta, gluži pilna. Privātmuižās pavisam cita lieta, labas ēkas, arī viņu — kazaku — palīdzība tur vajadzīga. Kalna

muižā, Zaļā muižā. — Tepat pāri Svētei, kilometri 2 atstatu, viņi varbūt būs mīļi un gaidīti aizsargi. Man kazaku aizsardzības nevajaga. «Mēs nākam no Zaļās muižas», atbild kazaku virsnieks, «mēs neiesim nekur tālāk, mums ir sacīts, ka jāpaliek Jēkabmuižā». «Es jau jums sacīju, ka man nav ne telpu, ne pārtikas ko jums dot, ne barības, auzu, zirgiem par brīvu ko dot, kā jūs prasiet». «Mums ir viss jādabū par brīvu», oficiers atbild. «Es jums nekā par brīvu nevaru dot un tā nedošu. Eš braucu tūliņ uz Rīgu. Ja jūs gribiet palikt un ar varu visu to ņemt, ko prasiet, tad tā ir cita lieta, atturēties jums pretī es nevaru, arī mani strādnieki nē. Jūs esiet apbruņojušies, mēs bez ieročiem. Un arī, ja ieroči būtu, mēs jums pretim neturētos. Labāki tomēr būs, ka jūs ejiet citur». «Nē, mēs neiesim, mums jāpaliek Jēkabmuižā un viss jādabū par brīvu». «Es jums par velti nekā nedošu. Labāk ejiet». Pēc liela trača kazaki tomēr sēdās zirgiem mugurā un dūres vicinādami aizjāja. Aizjājot nosacīja: «Mēs Jūs sūdzēsīm savai priekšniecībai un Jūs redzēsiet, ko nozīmē mūs izdzīt no muižas, kur mums pavēlēts apmesties».

Muižā bija Rainis ar Aspāziju, kāds pagasta priekšnieks, pērminders u. c. Sastādījām protokolu. Rainis viņu uzrakstīja. Es, kā muižas policijas priekšstāvis, un vairāki klātesošie aculiecinieki to parakstīja. Izrīkojis, kas ļaudīm jādara, es tai pašā dienā devos uz Rīgu. Otrā dienā kāds žurnālists, kas bija palicis Jēkabmuižā, iebruca Rīgā un stāsta: Jēkabmuižā palikuši visi ļoti uztraukti par to, kas nu būšot, Rainis ar Aspāziju aizbraukuši, no Jelgavas ieradies kāds ziņnesis ar pavēli, ka man tūliņ jāierodoties pie apriņķa priekšnieka, barona Grothūsa. Cik viņš Jelgavā dzirdējis, saka žurnālists, tad man klāšoties ļoti slikti. «Brauciet vien atpakaļ uz muižu un apmieriniet ļaudis. Kas jau nu būs, būs». Aiztelegrafēju baronam Grothūsam uz Jelgavu, ka nevaru tūliņ

ierasties, bet ieradišos aprīņa priekšnieka kancelejā parīt pulksten 11 pr. pusd.

Noteiktā laikā biju klāt. Kancelejā manāms tāds kā nemiers, kā ko gaidītu. «Labdien, arendātors Zālite no Jēkabmuižas, še es tagad esmu». Neviens man neatbild, neviens neliekas par mani ko zinot. Britiņu pagaidījis, mierīgi atsēstos un gaidu, kas nu notiks. Pēc kādas pusstundas gaidīšanas dzirdu sakām: «Jēkabmuižas arendātor». Pieceļos un saku: «Še es esmu, barona Grothūsa kungs». Kāds kungs uz mani paskatās «baltām acīm» un nosaka: «Nāciet man līdz manā kabinetā». Tas pats jau laikam būs tas barons Grothūsa lielskungs, nodomāju un eju viņam pakal caur vairākām istabām. Piepeši izdzirdu pavēlošu «apsēsties!». Nebiju to vēl ne paspējis, kad tas pats kungs pārskaities kliež: «Какой я Вамъ баронъ Гротгусъ, я уѣздный начальникъ, а кто вы такой?» Redzu, ka sagaidāms tik vissliktākais un lūkoju būt mierīgs, lai nāk kas nākdams. Atbildu: «Esmu filozofijas doktors, tādu un tādu latviešu laikrakstu redaktors, kroņa Jēkabmuižas arendātors, Pēterpils universitātes filozofiskās biedrības īstens biedrs, Jēkabmuižas policijas priekštāvis». «Patiesi daudz pienākumu», saka barons Grothūss, «bet Jūs viņus slikti izpildat». Atbildēju, domāju, baronam Grothūsam kā viņš pelna, lai notiek kas notikdams. «Kā es izpildu savus redaktora pienākumus, tur Jūs, barona kungs, neesat spriedējs; kā es izpildu savus pienākumus kā kroņa muižas arendātors, tur Jūs, barona kungs, tāpat neesat spriedējs, Baltijas domeņu valdes priekšnieks, kņazs Meščerskis, turpretim saka, ka es viņus izpildu teicami; kā es savus pienākumus izpildu kā muižas policijas priekštāvis (Jēkabmuižā), kas man kā arendātoram bija jāuzņemas, tā tad ir tikuši uzspiesti, bet arī tos es esmu centies izpildīt apzinīgi, labi un likumīgi». «Cik labi un cik likumīgi Jūs rīkojaties un kas notiks, tūliņ redzēsīm. Visi lūdz palīdzību, Jūs padzeniet no muižas kazakus, kuņiem tur pavēlēts apmes-

ties. Tūliņ ienāks palkavnieks Kuzmins Karavājevs, kuŗam ģenerālgubernātors uzdevis lietu izmeklēt». Atspīdēja cerības stars, ka varbūt iziešu brīvs. Durvis atdarījās un ienāk kāds kungs. «Kuzmins Karavājevs», viņš saka, «Kurzemes ģenerālgubernātors man uzdevis Jūsu lietu izmeklēt, kazaki par Jums sūdzas, ka Jūs esot viņus izraidījis no muižas, kur viņiem pavēlēts apmesties». Barons Grothūss iziet. «Lūdzu piesēstaties», saka Jelgavas karātiesas priekšsēdētājs, palkavnieks Kuzmins Karavājevs, «un izstāstiet man visu, kā kazaki Jēkabmuižā izturējās un kāpēc Jūs viņus aizdzināt. Es Jums uzticēšos. Es zinu, kā viņi mēdz izturēties». «Labi, izstāstīšu, kā viss notika». Nu izstāstīju kā kazaki iejāja, kā izlaida manus zirģus no staļļa, kā rīkojās pa šķūni, ko kazaki prasīja, ko es viņiem atbildēju. Visu izstāstījis jautāju: vai esmu pareizi un likumīgi rīkojies. Kurzemes guberņas avīzē arī iespiesta kāda ģenerālgubernātora pavēle, ka karaspēks nedrīkst neko par velti prasīt, jo tas zemē bija sacēlis stipru nemieru. Kuzmins Karavājevs atbildēja: «Pilnīgi pareizi un likumīgi izturējušies». Kad es vēl Kuzminam Karavājevam stāstīju un apgalvoju, ka man patiešām nebija telpu kazakiem un kazaku zirģiem, tad atvērās durvis un tanīs parādījās barons Grothūss un sacīja: «Tik negrib, citi lūdz aizsardzību, viņš kazakus padzen». Bet kad Kuzmins Karavājevs nosacīja, ka pilnīgi pareizi izturējies, ka kazaki tā rīkoties nedrīkstējuši, tad durvis aizdarījās, aiz tām nozuda barons Grothūsa kungs un vairs neparādījās.

Kuzmins Karavājevs man vēl daudz ko prasīja par nemieru cēloņiem, kāpēc latvieši tik naidīgi izturoties pret baznīcu. Aizrādīju, ka mācītāji, kas pa lielākai daļai ir vācieši, īpaši Kurzemē, aizstāv savu vēlētāju muižnieku, baronu, grāfu, firstu, vācu intereses un nevis latviešu intereses. Draudzēs mācītāji pēc sava sociālā stāvokļa ar' ir īsti baroni. Viņiem ir muižas un dažiem pat 30—40 zemnieku mājas. Latvieši prasa mācītāju vēlēšanas tiesības,

muižnieki no šīm patronāta tiesībām ne par ko ne-
grib atkāpties.

Pēc ilgākas sarunas ar Kuzminu Karavājevu labi
saprātāmieš, viņš mani uzlūdza barona Rādena
Valdekas pilī pie Jelgavas viņu apmeklēt, ko arī
darīju, un atvadoties vēl sacīja, ka ja kas gadoties,
lai griežoties pie viņa, viņš mani aizsargāšot. Kad
biju «Valdekā», izrādījās, ka Kuzmina Karavājeva
kundze ir liela profesora Kārļa Baloža cienītāja un
bija pat lasījusi viņa «Nākotnes valsti».

**Baltijas ģenerālgubernātors sūta par revolūcijas cē-
loņiem, agrār- un politiskiem apstākļiem orientēties
pie Dr. phil. P. Zālītes.**

Rīgā (Pauluči ielā 9) kādā dienā pie manis pie-
nāk trīs angļu žurnālisti: divi angļu valdības orga-
na līdzstrādnieki un viens no Z. A. Savienoto Val-
stu Tēlegrafa aģentūras darbiniekiem. Viņi bija
braukuši, lai iepazītos ar revolūciju un par to ziņotu
savām valdībām. Pie manis viņus bija sūtījis Bal-
tijas ģenerālgubernātors, lai es viņus iepazīstinātu
ar revolūciju un vietējiem apstākļiem. Es to ar
lielāko prieku darīju. Izstāstīju sīki visu par mūsu
agrārapstākļiem un par latviešu attiecībām ar
muižniekiem, par nemieru cēloņiem u. t. t. Braucot
uz Jelgavu mēs visi četri vagonā dzīvi sarunājā-
mies. Kāds nepazīstams kungs mūsu sarunā uz-
krītoši klausās, iemaisās un sāk fanātiski aizstāvēt
muižniekus, ka tie esot labi kungi, vainīgi esot lat-
vieši. Es asi tam pretojos. No asiem vārdiem iz-
cēlās gandrīz vai kaušanās, par ko angļi bija pār-
steigti un ļoti brīnījās. «Kas Jūs tāds esiet?» jau-
tāju latviešu nolamātāju. — «Es pats esmu muiž-
nieks un zinu, ka tā nav, kā Jūs stāstāt! Tas nevar
būt». «Vācieši ir mūsu dabiskie ienaidnieki, mūsu
verdzinātāji, izmantotāji, viņi mums ir nodarījuši
daudz pārestības, bet tik prastu valodu, kā Jūs,
viņi tomēr nav spējīgi runāt. — Vai nebūsi-
et tik kāds viņu ierocis, kas viņiem pārdevies, kāds izvei-

cīgs žīds?» — «Nē, esmu vācu muižnieks!» «Neticu, sakiet savu vārdu!» «Nesacišu». «Labāk ar viņu nerunāt», saka angļi. Pārtraucām sarunu. Svešais brīdi vēl viens pats runāja un kad neviens viņam neatbildēja un viņu neievēroja, beidzot aplusa. Angļi Jelgavā gribēja runāt ar Kurzemes ģenerālgubernātoru. Man bija jāiet viņiem līdz. Sarunā ar ģenerālgubernātoru avīzes «Tribuna» līdzstrādnieks mani gandrīz aiz neapdomības kompromitēja sacīdams: «Mēs gribam apskatīt Kurzemi un ar visiem apstākļiem labi iepazīties, pret revolūcionāriem mūs aizsargās doktors Zālīte, pret policiju un zaldātiem izlūdzamies aizsardzību no ģenerālgubernātorā kunga». Es manīju, ka nobālu, bet izpratis situāciju, sacīju: «Ģenerālgubernātorā kungs jau tik tālu zemi ir nomierinājis, ka pret revolūcionāriem nekādas aizsardzības nevajaga. Arī pret policiju un karaspēku nē. Varam būt droši un visu mierīgi apskatīt bez kādas aizsardzības». — Ģenerālgubernātors bija ļoti laipns, paņēma karti, izrādīja, kur visur aizsargi noietināti. Atvadoties uzlūdza angļu žurnālistus priekš prombraukšanas viņu vēl apmeklēt un viņam izstāstīt, kā viņi apmierināti. Angļu žurnālistus aizvedu uz Jēkabmuižu un iepazīstināju ar Jelgavas apkārtni. Jēkabmuižas dārzā, verandas priekšā, sanāca kalpi, spēlēja, dziedāja tautas dziesmas, dejoja, uzveda rotaļas. Kāds kalps bija apmeklējis Vecsātu zemkopības skolu, prata vāciski, viņa dēls (tagad skolotājs) spēlēja vijoli, viņa māte un tēvs labi un jūsmīgi dziedāja tautas dziesmas. Kāda kalpa sieva, pārgērbusies par čigānieti, uzveda dažas čigānu dejas. Angļi nevarēja vien nopriecāties par satību un sirsnību, kas valda Jēkabmuižas ļaužu starpā. Vairāki prata vāciski, ar kuņiem angļi daudz sarunājās un par visu ko iztaujāja. Apskatīja arī dažas mājas. Rīgā pārbraukuši mēs daudz tikāmies un par visu ko izrunājāmies. Es viņiem ieteicu sarunāties arī ar baroniem, lai varētu par visu taisnīgi spriest. Viņi to

apsolijās darīt. Vēlāk priekš aizbraukšanas sacijās, ka runājuši arī ar baronu Rādeni. «Nu, ko ar Rādeni runājāt?» «Viņam mēs, starp citu, sacijām: «Zeme ir nobriedusi un gatava revolūcijai, tikai žēl, ka latviešiem nav vadoņa, tāda, kā mums, angļiem, bija Kromvels, uzmetaties Jūs, barona kungs, par revolūcinonāru vadoni, Jums tādas dāvanas ir». «Vai jūs tiešām baronam Rādenam to sacijāt?» «Jā. Kāpēc gan nē?», angļi atbildēja.

Ar angļiem šķirāties ļoti sirsnīgi un draudzīgi. Viņi solījās angļu presē mani aizstāvēt. Pateicos, bet viņu aizstāvība vajadzības brīdī, man šķiet, būs par tālu, lai to varētu sekmīgi izdarīt.

Dr. phil. P. Zālītes sadursme ar Kurzemes gubernātoru Kņazevu.

Pēc sadursmēm ar baroniem Rādeni un Grot-hūsu radās konflikts arī ar Kurzemes gubernātoru Kņazevu. Priekš tautskolas programmas sastādīšanas gribēju apmeklēt Kurzemes skolas. Lai to varētu labāki un drošāki izdarīt, nogāju pie Kņazeva un lūdzu viņa atļauju un aizsardzību pret policiju. Iesūtīju vizitkarti. Bija brītiņš jāuzgaida. Kamēr uzgaidu, ienāk tas pats kungs, ar kuŗu vagonā uz Jelgavu braucot bija iznākusi sadursšanās, un bez pieteikšanas tūliņ ieiet pie gubernātorā. Viņi sarunājās labi ilgi. Kad viņš iznāk, man tūliņ jāiet. Nu labu pirti būs sakūris, nodomāju. Tā arī bija. Ar Kurzemes gubernātoru Kņazevu, kā avīzes «Laiks» redaktors, biju jau iepazinies un gluži labi iztikuši. Izstāstu gubernātoram ko vēlos. Kņazevs atbild, ka tādas atļaujas nevajaga. «Bez tādas atļaujas es nevaru braukt un nebraukšu. Jūsu gubernā ir tik daudz vāciešu policijā, kuŗi vai katrā latvietī ierauga revolūcionāru, kas nošaujams». «Manā gubernā policijā ir vācieši un būs arī turpmāk», Kņazevs uztraucās un uzbudinājies kliec, «Tādas atļaujas nevajaga un es Jums viņas nedošu. Jūs variet aģitēt, variet ar savu iespaidu

aizkavēt ierēdņus izpildīt viņu grūto pienākumu, variet pat nonāvēt!» «Ko Jūs, gubernātoru kungs, sakiet! Es un nonāvēt! Jūs aizmirstaties, ko Jūs runājiet, gubernātoru kungs! Bez tādas atļaujas es tomēr nebraukšu. Ja kūrators grib, lai es sarakstu tautskolas programmu, tad lai viņš man izgādā tādu atļauju, vai arī lai atsakās no manas darbības». Rīgā kūratoram izstāstīju par notikumu ar Kņazevu. «Es braucu uz Pēterpili. Būšu Rīgā tad un tad atpakaļ, kad atbraukšu, paziņošu Jums». Atbraucis no Pēterpils, kūrators D. M. Ļevšins man paziņoja: «Tagad Jūs variet iet pie Kņazeva, viņš Jums izdos atļauju». Aizbraucu uz Jelgavu. Pieteicos pie gubernātoru Kņazeva. Gubernātoru vietā atļauju izdeva vicegubernātors Korostovecs, vēlākais Igaunijas gubernātors. Latviešu ierēdņi man paziņoja, ka Kņazevs policijā pavēlējis man sekot. Nolēmu, labāk veltus konfliktus nemeklēt, jo var vienkārši vācu policistiem iepatīkties, ka es tā un tā agitēju. Aizbraucu Kurzemē tik uz vienu skolu — uz Jēkabmuižas skolu. Vidzemes gubernātors man atļauju bez kā tālāk izdeva, atļaujā rakstīdams, ka viņš mani personīgi pazīst, atļauj un lūdz būt visiem man palīdzīgiem.

Kūrators uz Dr. phil. P. Zālītes lūgumu izglābj Liepājas skolotāju J. Stūrīti, kurš gubernātors Kņazevs bija izraidījis un atcēlis no skolotāja amata.

Neilgi pēc šī konflikta ar gubernātoru Kņazevu mani Rīgā (Pauluči ielā 9) apmeklēja mans labs paziņa, Liepājas skolotājs Stūrīts. Es satrūkstos. Viņš izskatās briesmīgi drūms un sagrauzts. «Kas Jums kait, slims, vai kāda briesmīga nelaime notikusi?» «Es atcelts no skolotāja amata un izraidīts». «Nevar būt, kūrators Ļevšins tāda, tik laba paidagoga kā Jūs, nevar būt atcēlis. Izraidījis arī nē», Stūrīti mierinādams nosaku. «Ne jau kūrators Ļevšins, bet Kurzemes gubernātors Kņazevs».

«Par ko izraidīja?» «Par avīzi, kuŗu es, kā redaktors, parakstīju». Sociālisti viņu pierunājuši, vajadzējis neapvainota redaktora, kuŗš paraksta. «Neapdomīgi darijāt, varbūt paši nemaz nezinādami, ko parakstāt. Jūs jau pasniedzāt, cik zinu, vairāk skolās stundas, nav laika visu izlasīt. Jūs ar neesat politiķis, bet paidagogs. Bet kas noticis, noticis, neko vairs tur nevar grozīt, neko gaust, slikti ir, bet varbūt rasies izeja, kur izsprukt no draudošām briesmām. Dažreiz notiek brīnums, nāk glābiņš, kur viņu grūti saredzēt. Gluži negaidīts». Pēc izrunāšanās ieteicu aiziet pie kūratora un viņam vaļsirdīgi izstāstīt savu nelaimi, neslēpt un neaizmaskot arī savu neapdomīgo avīzes redaktora pienākumu uzņemšanos. Stūrīts aizgāja pie kūratora. Bet atnāca atkal drīz atpakaļ. «Kā gāja?» jautāju. Esot visu izstāstījis. «Un ko kūrators?» Kūrators, vai kādu pazīstot, kas par viņu varētu liecināt. Stūrīts starp citiem atsaucies arī uz mani. Tad labi. Viņš apklausīšoties pie manis. Stūrīts lūdzās, vai es tūliņ nevarot uzrakstīt vēstuli kūratoram un viņš ar vēstuli tūliņ noietu pie kūratora. Tas gan neiet, jo kūrators man vēl nav pieprasījis. Bet Stūrīts ir neizsakāmi izsamisis un ļoti lūdz to darīt un viņu glābt. Padomājis, vai un ko rakstīt, nosaku, ka došu viņam vēstuli tūliņ līdz. Uzrakstu. Ieteicu Stūrīti glābt kā labu paidagogu un saku: «Ko jūs viņam darīsiet, to Jūs man darīsiet u. t. t. Uzņemoties tagadējos laikos ļoti atbildīgo redaktora amatu, viņš ir darījis neapdomīgi, bet izraidīšana tomēr ir pārāk bargs sods. Glābdams Stūrīti viņš — kūrators — glābs no bojā ejas labu skolotāju. Stūrīts ar vēstuli aiziet un atnāk drīz atpakaļ. Priecīgs. Kūrators sacījis, ka gubernātors pārkāpis savas varas robežas. Kā skolotāju gubernātors Stūrīti atcelt nevarējis. Tā esot viņa — kūratora darīšana. Lai braucot vien mierīgi uz Liepāju atpakaļ. Viņš, kūrators, būšot tad un tad Liepājā un pats ievēdīšot Stūrīti skolā

atpakaļ. Tas notika. Es pēc tam saņēmu no Stūrīša vēstuli, ka nu viņš esot laimīgākais cilvēks pasaulē.

P. Zālītes sadursme ar Baltijas ģenerālgubernātoru Melleru-Sakomeļski (Moeller-Sakomeļsky).

Baltijas ģenerālgubernātors ģenerālleitnants grāfs Sologubs, vai arī viņa kanceļas direktors iekšlietu ministra padomes loceklis, slepenpadomnieks Pēteris Michailovičs Koškins, bieži vienā vai otrā jautājumā griezās pie manis. Arī šad tad sūtīja citus, kā minētos angļu žurnālistus, lai es viņus iepazīstinātu ar Baltijas apstākļiem. Par rakstu par «nemieru cēloņiem» ģenerālgubernātors un viņa kanceļas direktors jau man bija izsacījuši pateicību un uzaicinājuši apskatīt arī vēl citus jautājumus un neliegties arī viņus ar rezultātiem iepazīstināt. Bez manis to izmēģinājās darīt arī vēl citas personas, kā, piemēram, Fr. Veinberģis un vēl citi. Viņi vairāk savu laimi izmēģināja iespaidojot gubernātoru. Laikam pie Sologuba un Koškina nebija bijis sekmju. Biju izbrīnējies, kad kādā dienā P. M. Koškins man jautāja, vai es pazīstot Dombrovski un ko es par viņu sakot? «Pēter Michailovič, kurš latvietis tad Ziemeļblāzmas labdaļa nepazīst?! Viņš ir krietnākais un labākais latvietis, kuŗu es pazīstu. Ideālists caur un cauri. «Ne no šīs pasaules». Tīrais eņģelis zemes virsū, palīdzīgs, kā žēlsirdīgais samārietis». «Tā, tā, vai tiešām tik labs?» jautājoši nosaka Koškins. «Jā», atbildu. Saruna drīz izbeidzās. Pārgājām uz citām lietām. Mana «Amnestijas nepieciešamība», no kuŗas iesniegšanas P. M. Koškins mani brīdināja, tomēr tika iesniegts un viņu kņazs Kropotkins pasniedzis taisni vagonā «jaunajam» ģenerālgubernātoram Melleram-Sakomeļskim. Pēc Baltijas ģenerālgubernātoru Sologuba aiziešanas mani sakari ar Baltijas ģenerālgubernātoru izbeidzās. Bet palika gan vēl P. M. Koškins, ar kuŗu sakari

pastāvēja tālāk. Kā vēlāk izrādījās, tad jaunais Baltijas ģenerālgubernātors Mellers-Sakomeļskis bija mani Pēterpilī nosūdzējis un manu darbību Baltijas provincēs iztēlojis kā ļoti bīstamu un ļoti kaitīgu. No Baltijas vācu muižnieku viedokļa un no patvaldības stāvokļa skatoties to arī tiešām tā varēja uzskatīt un iedomāties. Es jau Jēnā studēdams un lasot Platōnu, Bekona «Jauno Atlantīdu», Kampanellas «Saules valstī», Toma Mora «Ūtopiju», par Kanta tautu pašnoteikšanās tiesību, par viņa nacionālām republikāniskām valstīm, par šādu nacionālu republikānisku Eiropas, ja, pasaules valstu savienību ar obligātorisku šķirēju tiesu (areopagu) priekšgalā, kas lai izšķirtu visus strīdus jutājumus un tā nodibinātu mūžīgu mieru zemes virsū, par tādām lietām biju sapņojis un tāds, kas bija prasījis bezzemnieku apgādāšanu ar zemi, rakstījis par autonomiju, neatkarīgu Latviju, prasījis Nacionālpadomes nodibināšanu, Latviju ar Saeimu, Valsts, Saeimas un ministru prezidentiem, tas nevarēja būt Baltijas muižnieku draugs, bet bija visādos veidos un visiem līdzekļiem apkaŗojams. Mellers-Sakomeļskis tik bija vilcis konsekvenci. Uz Rīgu, kā ģenerālgubernātors pārnācis, latviešu dabisko ienaidnieku sagumdīts un pats visus apstākļus labi nepazīdams, viņš Pēterpilī mani bija skaudīgi nosūdzējis. Šī sūdzība bija aizsniegusi Policijas departamenta trešo nodaļu, kur bija atzīts, ka mana darbība Baltijā no visām varām atzīta par ļoti kaitīgu. Kas trešajā nodaļā bija iekļuvis, tas Krievijā bija pazudis uz visiem laikiem. No trešās nodaļas, kā no elles, vairs izejas nebija. Tik brīnums varēja kādu no turienes izvest. Šis brīnums, kas šoreiz atdarīja elles vārtus, saucās patiesības un taisnības brīnumatslēga. Visas Baltijas varas manu darbību, kā zemkopības ministrs kņazs Vasilčikovs man sacīja, atzinušas par ļoti kaitīgu. Es noteikti prasīju un panācu izmeklēšanu. Kņazs Vasilčikovs, kā taisnīgs cilvēks un īsts goda vīrs būdams, man to neliedza un pa-

vēlēja izdarīt stingru izmeklēšanu. Tas notika. Izrādījās, ka visas Baltijas augstākās varas, kā Baltijas domeņu valde ar kņazu Meščerski priekšgalā, kūrators D. M. Levšins, pat Baltijas ģenerālgubernātors ģenerālleitnants grāfs Sologubs, manu darbību bija atzinuši par labu, piesolījuši augstas vietas, pat ordeņus. Kad nu tas viss bija konstatēts, ko visu P. M. Koškins jau agrāk zināja, no Baltijas ģenerālgubernātora puses arī nekāds oficiāls ziņojums uz Pēterpili, ka mana darbība ļoti kaitīga, nebija ticis nosūtīts. Mani Pēterpili būdams bija nosūdzējis Mellers-Sakomeļskis. Zemkopības ministrs kņazs Vasilčikovs, pieprasot stingru izmeklēšanu, bija taisni vaicājis, kā tas iespējams, ka es viņam (Vasilčikovam) rakstu, ka visas Baltijas augstākās varas manu darbību atzinušas, bet no Baltijas ģenerālgubernātora puses uz Pēterpili tiek ziņots, ka viņa ļoti kaitīga. Kad P. Koškins man par to stāstīja, tad es viņam par to vaicāju: «Ko Jūs, Pēter Michailovič, kņazam Vasilčikovam atbildējat?» «Atbildēju šā: «Trīs dienas jau visi mani ierēdņi citu nekā nedara, kā archīvā meklē, kur par Zālīti kas slikts ziņots, bet nekā neatrod, lūdzu dot kādu pieturas punktu». Nu notika sazināšanās pa tēlegrafu. Jūs Pēterpili nosūdzējis bija pats Mellers-Sakomeļskis». «Un kas notika tālāk, kā man pēc Mellera-Sakomeļska tādas apsūdzības Pēterpili vēl iespējams šē stāvēt Jūsu priekšā?» «Kad viss bija izmeklēts un sarakstīts uz Pēterpili sūtāmā ziņojumā, tad es, kad Mellers-Sakomeļskis bija «j a u t r ā p r ā t ā», pieeju pie viņa un pasniegdams parakstīšanai papīri saku: «ģenerālgubernātora kungs, kņaza Vasilčikova pavēle izpildīta, viss rūpīgi izmeklēts, lūdzu parakstiet». «Un Mellers-Sakomeļskis?» «Mierīgi parakstīja. Viņam jau cits nekā neatlikās. Tā viņš ar savu sūdzību bija izpēris pats sevi. Bet, Pēter Karlovič, Jūs nemaz nezini, kādi Jums šē aizstāvji, kāds ierēdnis pienāk pie manis un nokritis ceļos lūdzās, lai neļauju Jūs iznīcināt». —

Krievu ierēdņiem bija ļoti patikusi mana uzstāšanās pret baroniem un bezzemnieku kalpu aizstāvēšana. Kad nu Mellers-Sakomeļskis bija spiests parakstīt šādu uz Pēterpili sūtāmu ziņojumu un viņu parakstījis bija arī kanceļas direktors P. M. Koškins, tad, kad šāds ziņojums nonāca Pēterpili, kņazs Vasilčikovs, kā īsts goda vīrs, jutās spiests manā priekšā atvainoties, jo viņš esot maldījies, izmeklēšana pierādījusi, ka es esot pavisam cīfā persona. Taisnība. Mana darbība ne no vienas Baltijas varas nebija atzīta par kaitīgu, kur nu vēl par ļoti kaitīgu. Es biju aizstāvējis tik taisnību un izmantotos un cīnījies par patiesību. Patiesība un taisnība nemirst pat ellē.

Beigās vēl jāpiezīmē, ka muižnieku — baronu aizstāvis un mans nosūdzētājs Pēterpili, Baltijas ģenerālgubernātors barons Mellers-Sakomeļskis, cik man jau bija zināms, bija patīgos nolūkos piesavinājies un izšķiedis lielāku summu — ap 200.000 rubļu. — Zinādams, ka ir drošas un noteiktas ziņas par šīs summas piesavināšanos, izšķiešanu un šīs kriminālās lietas izbeigšanu, ķeizaram Melleru-Sakomeļski glābjot, griezoz pie mūsu valsts kanceļas direktora D. Rudziša kunga ar lūgumu sniegt man ziņas par šo noziegumu un viņa glābšanu tik pateicoties ķeizaram-patvaldniekam. Valsts kanceļas direktors D. Rudziša kungs par to raksta: Tagadējās Krievijas valdības izdotā «Krasnij archiv» IV—V sējumā, 443. un 444. lapp. ievietots tieslietu ministra Sčeglovitova vispadevīgais ziņojums caram, no kuŗa redzams, ka barons Mellers-Sakomeļskis savā laikā saņēmis no ķeizara atļauju pārdot ģenerāļa dzimtai piederošo majorāt-muižu «Gospodarž». Ģenerālis muižu pārdevis par 210.000 rbļ. dārgāk nekā bijis paredzēts pirkšanas-pārdošanas līgumā un šo summu nav iemaksājis neaizkaŗamā majorāta kapitālā, bet piesavinājies sev personīgi.

Sčeglovitovs griezās pie cara ar jautājumu, vai var izbeigt lietu par Melleru-Sakomeļski, pirms

viņš nav minēto summu samaksājis, tāpat pirms viņš nav nolīdzinājis tās zemes grāmatu nodevas, kas valstij gājušas zudumā, uzrādot mazāku pirkšanas summu, un vai šādā kārtā kompromitēta persona var palikt valsts padomes locekļa amatā.

Uz ziņojuma ir Sčeglovitova atzīme no 1912. gada 20. janvāra, no kuŗas redzams, ka ķeizars pavēlējis lietu izbeigt».

Tā ķeizars-patvaldnieks izglāba kriminālnoziedznieku baronu Melleru-Sakomeļski.

